

rer nemlig *hele* emigrationen, dvs. bortset fra til USA også til Canada, Syd- og Mellemamerika, Australien m.m., og emnemæssigt – som den danske kirke, foreningsliv, presse og litteratur. Samtidig prøver forfatteren at koble tilbage med kapitler om »en rigtig dansk-amerikaner« eller »udvandrernes forbindelse til moderlandet« eller om »Danish Heritage«. Det er interessante forsøg.

Sammenfattende vil jeg mene, at bogen er særdeles velskrevet, at populariseringen af det store stof er meget vellykket, kraftigt hjulpet af det ypperlige billedmateriale, men samtidig er den blevet for kalejdoskopisk. Det er umuligt for læseren at bevare overblikket.

Gerda Bonderup

Claus Bjørn (red.): *Dansk Mejeribrug*.

Udgivet af De danske Mejeriers Fællesorganisation 1982. (Forlaget AIO, Odense). 564 s.

De Danske Mejeriers Fællesorganisation tog i 1979 initiativ til, at 100-året for grundlæggelsen af det første andelsmejeri i Hjedding skulle fejres. Der blev nedsat en forfatterkreds med andelsforskeren Claus Bjørn som hovedredaktør og koordinator. Resultatet er blevet et særdeles digert værk på 564 sider i to store spalter, men naturligvis rigt forsynet med tabeller, plancher og billeder.

Det er altid svært, når selve skriveopgaven nødvendigvis må deles mellem flere. Det kan næsten ikke undgås, at der opstår skævheder, samt at læseren kommer til at sammenligne de enkelte bidrag. De to første er skrevet af historikere, mens det næstsidste er udarbejdet af en organisationsforsker og det sidste af en fremtidsforsker. Den kombination er i sig selv god, men samspillet ikke mindst mellem de tre første bidrag burde nok have været mere intenst, således

at alle eller de samme problemstillinger blev belyst igennem bogen.

Claus Bjørn har fået tildelt den ældre periode fra 1882 frem til 1914, hvorefter Jørgen D. Rasmussen følger fremstillingen op til 1955, mens Jacob A. Buksti afslutter med 100 året for grundlæggelsen af det første andelsmejeri. Det sidste afsnit er blevet et blik ind i fremtiden, sådan som initiativtageren til projektet, afdøde direktør i De Danske Mejeriers Fællesorganisation, Th. Mathiasen havde ønsket og foreslået det.

Claus Bjørn har gennem mange år arbejdet med andelsmejeriernes historie, og det præger i høj grad hans fremstilling. Han kender nøje sit stof og dets problemstillinger, men det bliver det ikke trivielt eller kedeligt af – tværtimod. Her og der kan der skimtes nye analyser og fremdragelse af nyt stof. Han afliver myten om, at andelsmejerierne blev til af ideologiske grunde. Gennem studier af talrige vedtægter påviser han, at de forskellige organisationsformer var mere eller mindre tilfældige. Det afgørende var initiativtagernes kendskab til mejerier, der gik godt, og vedtægter herfra kom så til at danne forbilledet.

I Claus Bjørns periode ligger en betragtelig del af afsætnirgen af mejeriernes produktion endnu i de private smøreksporthøvers hænder. Her kunne der nok have været undersøgelser til belysning af, hvorfor andelsmejerierne ikke selv tidligere gik aktivt ind i salg og eksport, men overlod det til det private initiativ.

Jørgen D. Rasmussen søger at følge Claus Bjørns udstukne rammer, nogle problemstillinger fortsættes, mens nye tages op. Det var i denne periode, landbruget for alvor kom til at møde markeds-mæssige vanskeligheder. Staten måtte gribe hjælpende ind, og de tidligere markeds-krafters naturlige reguleringsmekanismer blev sat ud af kraft; ikke mindst her afviger forfatterens perio-

de fra forgængerens. Det er vel også den direkte forklaring på, at en række ældre strukturer fortsætter; her tænkes på de mange meget små mejerier med simpel teknik og igen de ældre afsætningsformer.

Det er også i denne periode, at landbrugets organisationer kommer i stadig tættere kontakt med Landbrugsministeriet – eller omvendt. For resultatet synes at have været, at landbrugets politik på mange områder netop blev sammenfaldende med ministeriets. Det er også i disse år, de private smøreksportører forsvinder; andelsbevægelsen får på det nærmeste monopolkarakter. Nogle af disse aspekter burde nok have været trukket stærkere frem, selv om det næppe havde været så spændende læsning, som det gode afsnit om mejeriet i lokal-samfundet.

Det er imidlertid sådanne temaer, Jacob A. Buksti tager op. Vi følger, hvordan landbruget fortsat søger at regulere produktionen og priserne. Vi møder det bekendte mælkeleveringsstof i maj 1961 og ser pludselig, at erhvervet sætter samfundet skakmat. De voldsomme ændringer i produktionsforholdene med hurtige sammenlægninger og koncentrationer i stadig større regionale mejeriselskaber havde gjort dette muligt, og dette fremlægges klart og præcist. Mejeribrugets måtte ændre struktur og ruste sig til de nye markedsforhold og landets indtræden i EF.

Det sidste afsnit på omkring 50 sider har prognosens karakter. Her beskrives den internationale udvikling og fødevareresituation, og danske mejeribrugs markeder og konkurrenter søges analyseret. Endelig afsluttes med en fremlægelse af statistisk materiale for de sidste 100 år.

Det er blevet et mønsterværdigt jubilæumsskrift om et stort og centralt erhverv. Ikke mindst er det værdifuldt, at det er fremlagt, så det på det nærmeste

udgør en forskningsstatus. Det betyder nemlig, at det fremgår, hvor der bør sættes ind med ny forskning. Forfatterne plæderer nemlig ikke, at de har fremlagt alt om dansk mejeribrug i de sidste 100 år.

Henrik Fode

Kurt Risikov Sørensen: *Fredssagen i Danmark 1882-1914*. (Odense Universitetsforlag, 1981). 112 s., ill., 79,30 kr.

I den foreliggende bog, der i det væsentlige er identisk med forfatterens specialafhandling om samme emne, gives der en fremstilling af Dansk Fredsforenings opkomst, organisering, program og almindelige udvikling samt en vurdering af, hvilken indflydelse den fik på dansk udenrigs- og forsvarspolitik. Fremstillingen er i det væsentligste baseret på trykt kildemateriale, og hovedvægten af dette er Dansk Fredsforenings forskellige publikationer. Som forfatteren påpeger i indledningen, er fremstillingen centreret om Dansk Fredsforening, idet han fastslår, at fredssagen i Danmark stort set var identisk med denne forening. Men han burde nok have valgt en anden titel på bogen, for fredssagen i Danmark optog også andre grupper og personer i Danmark end dem i og omkring Dansk Fredsforening. Når dette er sagt, skal det også siges, at forfatteren med dygtighed og held har forstået at give en fremstilling af Dansk Fredsforenings historie, der viser det arbejde, den udførte på nationalt og internationalt plan, og en fremstilling af de stridigheder eller interne uoverensstemmelser, der opstod efterhånden, som forskellige grupperinger ønskede at lægge vægt på forskellige mærkesager. Naturligvis er fremstillingen præget af en vis centring om enkelte personer, men dette tager ikke overhånd, og der er således ik-